

סוגיה ו: איסור לכוון מלאכתו למועד

רקע

סוגייתנו עוסקת בשני נושאים:

- א. החיוב של המכניס פירותיו מפני הגנבים להכניסם בצנעה.
- ב. איסור לכוון מלאכה למועד, והקנס שקנסו חכמים למי שכיוון מלאכתו למועד.

מקורות

- א. יב:יג. "מתני' מכניס אדם פירותיו... שמיה היוק לדידיה קנסו רבנן לבריה לא קנסו רבנן"
- ב. תוס' ד"ה מכניס
- ג. תלמיד רבינו יחיאל מפריס ד"ה גמ' תנא ריטב"א ד"ה גמרא תאנא
- מאירי ד"ה המשנה השניה, אמר המאירי מכניס אדם פירותיו
- ד. תוס' ד"ה אם רי"ף ו: באלפס, "מתני' מכניס אדם פירותיו... וכן הלכה"
- נמוקי יוסף ד"ה מתני' מכניס, גמ' בצנעה, מהו
- ה. רמב"ם הל' שביתת יום טוב פ"ז הל' ג-ד
- ו. שו"ע סי' תקלח סע' ב-ג, ו ומשנה ברורה [בעיקר: ס"ק יג, טו, כ-כא]

תלמיד רבינו יחיאל מפריס ד"ה גמ' תנא

גמ' תנא ובלבד שיכניסם בצנעה. אמתני' קאי דשריא להכניס פירותיו כשחושש להן שמא יגנבו, וקתני עלה שצריך להכניסם בצנעה כפי מה שיוכל, ואפילו לרבי יוסי דלא בעי שנוי בדבר האבד, מיהו צנעה בעי דלא ניפוק מינה חורבא.

שמעינן מהכא שאין לו לאדם לטלטל כליו הכבדים או יין או חטים או פירות שלו ממקום למקום כשהן במקום המשתמר, משום טירחא דאסיר בחולא דמועדא, ואפילו אם אינם במקום המשתמר שמותר להכניסם צריך לעשות הדבר בצנעה, אבל על ידי גויים מותר הכל ואפילו בפרהסיא, דהא דאמרינן לעיל כל שאינו עושה אינו אומר לגוי ועושה, הא פרישי' לעיל דהיינו דוקא בדבר האסור משום מלאכה, אבל בדבר שאינו אסור אלא משום טירחא לא שייך למימר הכי.

ריטב"א ד"ה גמרא תאנא

גמ' תנא ובלבד שיכניסם בצנעה בתוך ביתו. והקשה רבינו הגדול ז"ל שהרי לא מצינו שהזכירו צינעא בשום דבר האבד אלא שעושה כדרכו והרי מכה בפטיש ומשמיע קולו לרבים, ותירץ דבכל דבר שגופו ממש נפסד ואבד כיון שהפסידו ניכר (ו)לא הצריכו צינעא כי אולי מפני כן יבוא עצלות

ועכוב בדבר, אבל בשהפסד הוא חוץ לגופו ממש כגון חשש גנבים ואפשר לעשותו בצניעא בלא שום עיכוב הצריכו צינעא כגון זה וכגון המוליך ומביא כלים מבית האומן [יג:].

מאירי ד"ה המשנה השניה, אמר המאירי מכניס אדם פירותיו המשנה השניה והכונה לבאר בה סתם מלאכה במועד אף על פי שאין פסידתה ברורה לו הואיל והדבר קרוב לבא לידי כך. אמר המאירי מכניס אדם פירותיו מן הגנות ומן הפרדסים מפני הגנבים ומפרש בגמרא דוקא בצנעה הואיל ואין הפסידא ברורה לו ומכל מקום אם אי אפשר לו בצנעה עושה כמה שאפשר לו.

הסבר הסוגיה

"מכניס אדם פירותיו מפני הגנבים... תנא ובלבד שיכניסם בצנעה".

[משנה וברייטא יב:]

המשנה מונה מלאכות שונות שמותר לעשות מפני הפסד ממון, ובין המלאכות המשנה מונה גם את ההיתר להכניס פירותיו מפני הגנבים. הגמ' מביאה ברייתא האומרת שמותר להכניס את הפירות בצנעה בלבד, ומהגמ' [יב:] מוכח, שאם לא ניתן להכניס בצנעה מותר להכניס אפילו בפרהסיא.

נחלקו הראשונים בהבנת החיוב להכניס את הפירות בצנעה:

מדברי תלמיד רבינו יחיאל מפריס [ד"ה גמ' תנא] משמע, שהחיוב להכניס בצנעה הוא חיוב כללי בכל דבר האבד, שלא לגרום תקלה לאחרים הרואים שעושה מלאכה בחול המועד [כך משמע גם מהנמ"י].

הריטב"א [ד"ה גמרא תנא] מביא את הרמב"ן הסובר שרק בהבאת פירות תיקנו חכמים להביא בצנעה בלבד, בשאר דבר האבד, מותר אפילו בפרהסיא. מסביר הרמב"ן שבדבר שהפסדו ניכר בגופו, התירו חכמים אפילו בפרהסיא, בדבר שאין הפסדו ניכר בגופו התירו חכמים רק בצנעה.

המאירי [ד"ה אמר המאירי מכניס] מחלק חילוק דומה, לדעתו בהפסד ברור, מותר אפילו בפרהסיא. במשנתנו ההפסד אינו ברור, שאין הכרח שגנבים יגנבוהו, התירו חכמים רק בצנעה.

נראה להסביר את שיטת המאירי שבמלאכת דבר האבד יש שני דינים:

א. מלאכת דבר האבד אינה מוגדרת כמלאכה בחול המועד.

ב. "במקום פסידא לא גזרו רבנן".

כשהפסד ברור, חל הדין הראשון, וכיוון שדבר האבד אינו מוגדר כמלאכה, מותר לעשותו אפילו בפרהסיא. כשהפסד אינו ברור חל הדין השני בלבד, ומותר לעשות המלאכה רק מפני שחכמים לא גזרו כשיש חשש הפסד. כיוון שעושה מלאכה, אסור לעשותה בפרהסיא למרות שעושה בהיתר.

הראשונים דנים מדוע אסור להכניס פירות ממקום המשומר, והרי הכנסת פירות אינה מלאכה? תוס' [ד"ה מכניס] מביא בשם תוס' הרב שאסיפת פירות מוגדרת כמלאכה, והתוס' מסתפק האם טרחה ללא מלאכה אסורה בחול המועד.

תלמיד רבינו יחיאל מפריס [גמ' תנא] סובר שחכמים אסרו גם טרחה ללא מלאכה, ואסיפת פירות ממקום המשומר אסורה מפני הטרחה. הוא מחלק בין מלאכה שאסור לומר לנכרי לעשותה לבין טרחה שמותר לומר לנכרי לעשותה.

נראה להסביר את דברי תלמיד רבינו יחיאל מפריס שיש שני דינים באיסור מלאכה בחול המועד:

- א. התורה אסרה מלאכה בחול המועד כשם שמלאכה אסורה בשבת וביום טוב.
 - ב. קדושת היום אוסרת לטרוח במועד בענייני חול.
- באיסור מלאכה אסרו חכמים אמירה לנכרי, אבל איסור טרחה מתייחס רק לישראל האמור לעסוק בקדושת היום, ולא לנכרי שיכול לטרוח כאוות נפשו.

"וכולן אם כוונן מלאכתן במועד יאבדו". [משנה יב:]

המשנה אומרת שחכמים קנסו מכוון מלאכת דבר האבד למועד, ואסור לו לעשות את המלאכה במועד. הגמ' דנה האם קנסו חכמים גם את בנו, ואסור לבן שאביו מת במועד לעשות מלאכת דבר האבד.

הגמ' דנה בקנס הבן לאור חומרת האיסור בלבד. צורם אוזן בכור הוא איסור דאורייתא, וגם אם קנסו שם חכמים את הבן, אין ראייה שאף בסוגייתנו שהאיסור דרבנן קנסו את הבן. מוכר עבדו לעובד כוכבים עושה איסור חמור משום שמפקיעו כל יום ממצוות, ולכן גם אם שם קנסו, אין ראייה שבסוגייתנו קנסו. הגמ' מוכיחה מהדין שלא קנסו בן של מטייב שדהו בשביעית, ומהדין שלא קנסו בן של מטמא טהרותיו של חברו, שאין קונסים בן.

חכמים קונסים אדם העובר איסור בקנס כפול:

א. אסור לו ליהנות מהאיסור.

ב. הוא נענש על איסורו, וחכמים מפקיעים ממנו ממונו.

צורם אוזן בכור הוא דוגמא לקנס הראשון. אסור לצורם אוזן בכור ליהנות מאיסורו, והוא חייב להתייחס לבכור כבכור תם ולא כבכור בעל מום. מוכר עבדו לעכו"ם הוא דוגמא לקנס השני. כיוון שהוא עשה איסור ומכר עבדו לעכו"ם והפקיעו מהמצוות, קנסו אותו חכמים והעבד יצא לחירות, ואף אם ברח מן העכו"ם, בעליו אינו יכול לחזור להשתעבד בו. ניתן בקנסות הללו לחלק בדין בן. ניתן לומר שגם אם קנסו בן שלא יהנה מאיסור שעשה אביו, הפקעת הממון נאמרה רק לגבי האב ולא לגבי הבן.

תוס' [ד"ה אם] גורס גרסה אחרת בגמ', ועל פיה החלוקה בין שני סוגי הקנסות מפורשת בגמ'. תוס' גורס שהגמ' אומרת שלא ניתן ללמוד מקנס של צורם אוזן בכור למכוון מלאכתו למועד: "משום דאיסורא עשה". בצורם אוזן בכור קונסים את הבן שלא יהנה מאיסור של

אביו, אבל במכוון מלאכתו למועד האב עדיין לא עשה איסור, ומדוע להפקיע מהבן את ממונו?

מסקנת הסוגיה [יב:] שלא קנסו בן שאביו כיוון מלאכתו למועד. הרי"ף [ו: באלפס] פוסק שגם בצורם אוזן בכור, וגם במוכר עבדו לעכו"ם לא קנסו את הבן.

סיכום

חכמים אסרו למכניס פירותיו מהגנבים במועד להכניסם בפרהסיא, אלא רק בצנעה. נחלקו הראשונים האם דין בצנעה נאמר רק במכניס פירותיו, או שהדין נאמר בכל דבר האבד.

חכמים קנסו מכוון מלאכתו במועד שלא יעשה מלאכתו, אבל את בנו לא קנסו.

הלכה

השו"ע [סי' תקלח סע' ב] פוסק שמותר להכניס פירות מפני הגנבים, וצריך להכניס בצנעה. הרמ"א מדגיש שאם לא ניתן לעשות בצנעה מותר לעשות אפילו בפהרסיא.

השו"ע [סי' תקלט סע' ו] פוסק שקנסו חכמים אדם שכיוון מלאכתו למועד, שבית דין מאבדים אותה ממנו ומפקירים אותה לכל. הרמ"א מוסיף שאם עשה מלאכת אחרים, ולא ניתן להפקירה, קונסים אותו ומנדים אותו ומלקים אותו.

השו"ע פוסק שלא קנסו בנו אחריו ומותר לו לעשות מלאכת דבר האבד במועד. המשנה ברורה [סקכ"א] מביא מחלוקת אחרונים האם כשהאב עשה מלאכתו במועד קנסו את הבן.